

Teollisen ympäristön suojelun nykytilanne

Rakennettu ympäristö ja siihen kuuluvat kulttuurimuistomerkit ovat olleet tietoisien ja järjestetyn hoidon kohteina vasta noin sadan vuoden ajan. Muinaismuistohallinto meillä, museovirasto siis, juhlii kuluvana vuonna satavuotista olemassaoloaan. Tässä artikkelissa Museoviraston tutkija Elias Härö kertoo teollisen ympäristön suojelusta maassamme, kuka sitä hoitaa tai voisi hoitaa.

Jos ajattelemme aikaa tai olosuhteita sata vuotta sitten, on ymmärrettävää, että tuon ajan historioitsijoiden ja antikvaarien mielenkiinto suuntautui muinaisuuteen, jonka viimeisten rippeitten tällöin nähtiin olevan käsissä, eikä suinkaan siihen todellisuuteen, mikä juuri oli kasvamassa ympärillä, nimenomaan teollisuutta ajatellen. Päinvastoin juuri teollisuuden aiheuttama muutos ympäristössä koettiin uhkana, joka mahdollisesti ehkä tuhoaisi kokonaan tärkeän osan ympäristöstä ja ylipäänsä ympäristökulttuurista, jonka menneet sukupolvet olivat saaneet kootuksi ja rakennetuksi. Linnat, kirkot, suuret talonpoikaistalot, kartanot ja pappilat näyttivät tuolloin parhaiten soveltuvan käsitykseen kulttuurihistoriallisesta menneisyydestämme ja sen arvoista — sen säilyttämisen kannalta merkittävistä osista.

Kuokka ja aura — linnat ja kartanot

Vuonna 1870 perustetun Suomen Muinaismuistoyhdistyksen niin kutsutut taidehistorialliset retkikunnat ottivat dokumentointiohjelmaansa ennen muuta kirkollisia muistomerkkejä, joitakin herraskartanoita ja talonpoikaistrakennuksia sekä niin sanottuja muinaisjäännöksiä, muinaisilta esihistoriallisilta ajoilta peräisin olevia kohteita. Jo vuonna 1883 voidaan astunut muinaismuistolaki, joka vieläkin on suunnilleen samassa muodossa voimassa maassamme, näki suojattavina kohteina myös käy-

töstä pois jääneet työpaikat. Tällä tavoin — ainakin välillisesti — jo malle menneitten esi-isien työt nähtiin kulttuurihistoriallisesti merkittäviksi.

Myös käsitys työn merkityksestä kulttuurihistoriallisena tosiasiana näyttää olleen ajan yleiseen yhteiskunnalliseen perusasetteeseen kiinnittynyttä. Tutkijat, joiden tehtävänä oli kulttuurimenneisyyden tallettaminen, eivät suinkaan olleet siitä yhteiskuntaluokasta, joka vasta juuri tuolloin oli nousemassa yhteiskuntaan, nimittäin teollisuustyöväestöstä. Kuokka ja aura, viikate ja sirppi jäivät pitkiksi ajoiksi oppineen kansatieteen mielenkiinnon pääkohteiksi konopajan tai valimon sijaan.

Myönnettäköön, että esimerkiksi saksalaiselta taiteilijalta Karl von Kügelgenilta 1810-luvulla tilattu kuvasarja, joka valmistettiin tsaarin ja suuriruhtinaan käyttöön, sisälsi useita teollisuutemme varhaiskautta 1600- ja 1700-luvuilla esitteleviä kuvia. Niiden joukossa olivat muun muassa Billnäs, Fiskars, Fagervik ja Mustio. Mielenkiintoista on, että kaikki nämä kohteet ovat tänään antikvaarisen kulttuurimuistomerkkien hoidon kannalta mitä ajankohtaisempia paikkoja.

Mielenkiintoista on myös, millä tavalla antikvaarihallintomme on kyennyt seuraamaan sitä kehitystä, mikä tuotantoelämällemme on ollut ominaista suunnilleen 1800-luvun puolivälistä lähtien. Ovatko kuokka ja aura, linnat ja kartanot edelleen mielenkiintomme pääkohteita sen sijaan, että voisimme teollistumiskehityksemme satavuotisen taipaleen jäl-

keen nähdä asiat paljon realistisemmin. Voisimme ymmärtää arvoja, jotka tänään ovat meille tosiasioita, todellisuutta ympäristössämme ja yhteiskunnallisessa elämässämme.

Edelleen lapsen kengissä

Teollisuushistoriallisten muistomerkkien tutkiminen ja suojelu on maassamme yhä edelleenkin lapsen kengissä. Antikvaarikeskushallinto on vasta äsken edes jollakin tavoin tunnustanut teollisen menneisyyden merkityksen kulttuurihistorian osana. Esimerkiksi Helsingin kaupungin alueella olleet, valtakunnallisestikin merkittävämmät kohteet ja alueet, olivat hämmästyttävällä tavalla vielä vain vähän aikaa sitten vailla niille kuuluvaa arvostusta. Käsitksemme kulttuurin muistoista, kulttuurimuistomerkkeistä, ei näytä olennaisesti laventuneen menneiden sadan vuoden aikana, jolloin esimerkiksi museovirasto on toiminut ja huolehtinut tämän tapaisesta hallinnosta maassamme.

Kenen on vastuu

Kenen sitten on varsinaisesti vastuu teollisten kulttuurimuistomerkkien hoidosta. Pitääkö teollisuuden itse huolehtia niistä? Katsommehan vanhastaan, että omistajalla periaatteessa on vastuu omaisuutensa hoitamisesta. Onko vastuu esimerkiksi museolaitoksemme tai kenties jonkun ulkopuolisen?

Elias Härö.

On aivan luonnollista, että anti-
kvaarihallinnon, siis museoviraston
ja museolaitoksen yleensäkin, tulisi
ymmärtää tehtävänsä nykyistä pal-
jon laajemmin. Tämä ei tarkoita sitä,
että perinteisten kulttuurimuisto-
merkkien hoito olisi lyötävä laimin.
Emme voi jättää linnojamme, karta-
noitamme, pappiloitamme, talonpoi-
kaisympäristöämme jne. hoitamatta.
Päinvastoin! Ponnistuksia vaaditaan
niiden säilyttämiseksi ja hoitamiseksi.
Sama koskee myös historiallista kau-
punkikulttuuriamme. Näihin kohtei-
siin suunnatun tehostetun hoidon
ohessa myös tämän päivän hyvin-
vointimme kannalta ratkaiseva lähi-
menneisyytemme on meille tärkeä.
Siihen kuuluvat teollisen toiminnan
tulokset ja teollisen ympäristön saa-
vutukset — sekä henkisenä että ai-
neellisenä kulttuurimuistona.

Kuinka olisi näin ollen teollisten
muistomerkkien hoitoon liittyvät ky-
symykset järjestettävä maassamme
pitemmällä tähtäyksellä?

On mielenkiintoista todeta, että
esimerkiksi museovirasto vähitellen
on valmis tunnustamaan myös teollisten
muistomerkkien arvon kulttuu-
rimuistomerkkiemme eräänä tärke-
änä osana. Näin ollen se on myös
valmis laajentamaan toimintavastuu-
taan tällä alueella, jolla museolaitok-
seemme yleensä ja aluemuseoiden
toimintaan erityisesti kiinnitetään
yhä suurempia toiveita. Mielenkiin-
toista on myös nähdä, mikä tulee
olemaan Tekniikan museon rooli.
Sen mahdollinen uudelleen organi-
sointi ja muut ratkaisua odottavat
kysymykset antavat luvan odottaa

myös Tekniikan museolta uudistu-
nutta ja kehittyntä aktiivisuutta.

Teollinen ympäristö ei ole koskettanut museoihmisiä

Teollinen ympäristö on tähän
mennessä suhteellisen vähän kosket-
tanut niin sanottuja museoihmisiä.
Hämmästyttävää kylläkin! Tosin
Tekniikan museon alueella on nähty
ainutlaatuisen hienoa harrastustoimintaa.
Myös eräät kaupunki- ja
maakuntamuseot ovat viime vuosina
suunnanneet toimintaansa ja työpa-
nostaan juuri industrialismin muisto-
jen tallentamiseen. Varsinkin Helsin-
gin kaupunginmuseossa suoritettu
työ on ehkä kansainvälisenkin mit-
tapuun mukaan maassamme parhai-
ten suunniteltua ja hoidettua.

Voidaan väittää, että antikvaarien
ja yleensä kulttuurimuistomerkkien
hoidosta vastuussa olevien piirien yh-
teistyö teollisuuden kanssa on toistai-
seksi suhteellisen huonosti hoidettu.
Tämä koskee sekä kulttuuriviran-
omaisten että antikvaarien suhteita
työnantajapiireihin kuten myös am-
mattijärjestöihin. Kummallakin ta-
holla, joilla asian kannalta on keskei-
nen asema, tämä suhdetoiminta on
toistaiseksi melko kesken tai miltei
alkamatta. Ehkä valitettavinta on, et-
tä vastaantulomahdollisuudet sekä
teollisuudessa että työnantajapiireissä
on tavallaan jätetty käyttämättä.
Ymmärtämystä ja halua yhteistyöhön
teollisten muistomerkkien ja teollisen
ympäristön ja teollisen kulttuurin

muistojen hoitamisen alueella löytyy
maassamme varmasti.

Mikä on teollinen kulttuurimuistomerkki

Olisi toivottavaa, että voisimme
määritellä mitä itse asiassa tarkoi-
tamme teollisella kulttuurimuisto-
merkillä. Kysymys on kansainvälises-
tikin jonkin verran avoin riippuen sii-
tä, mistä kulttuuri- tai kielialueesta
on kysymys. Englantilainen, anglo-
saksinen maailma puhuu mielellään
teollisuusarkeologiasta, jota me taas
jossakin määrin vieroksumme. Voi-
simme, niinkuin skandinaaviset kol-
legamme, käyttää terminologiaa, jos-
sa puhutaan teollisista muistomer-
keistä, teollisesta ympäristöstä ja nii-
hin liittyvistä asioista. Meidän on
myöskin vähitellen tehtävä selväksi,
mikä oikeastaan on esineellisen teolli-
sen kulttuurin osuus, ja mitkä ovat
teollisen ympäristön kulttuurimuis-
tomerkkien kannalta olennaisia ky-
symyksiä.

Miten yhteiskunta kantaa vastuunsa

Aikaisemmin todettiin perinteisesti
lähdetyn siitä, että linnakkeiden, ra-
kennusten tai ympäristön omistaja on
vastuussa omaisuutensa säilyttämi-
sestä. Jos sen sijaan siirrymme teolli-
suuden alueelle puhumaan 1800-lu-
vun jälkipuolella syntyneistä teolli-
suusympäristöistä, tehdasrakennuk-
sista, työväen asutokomplekseista ja
niin edelleen, on kysymys omistajan
vastuusta tavallaan aika lailla erilai-
nen. On mahdotonta ajatella, että te-
ollisuus itse voisi pitkällä tähtäyksellä
yksin olla vastuussa rakennetun teolli-
suusympäristön hoitamisesta ja säi-
lyttämisestä. Sellaista tulosta ei voida
antikvaarihallinnon puolella pitää it-
sestään selvänä. Joka tapauksessa
joudutaan ennen pitkää ottamaan
kantaa siihen, millä tavoin yhteis-
kunnassamme otetaan kannettavaksi
tällaisten ympäristöjen säilyttämiseen
liittyvä vastuu. Ennen kuin varsinaiset
päätökset säilyttämisen osalta
voidaan tehdä, on joka tapauksessa
pakko selvittää mitä pitää säilyttää,
mitä meillä on ja minkälaisia arvoja
meillä teollisuusympäristöjen alueella
todella on olemassa. Museolaitoksen
ja antikvaarihallinnon sekä alueella
työskentelevien tutkijoiden ja anti-
kvaarien tehtävänä on selvittää mikä
maamme kulttuurihistorian ja myös
teollisen menneisyyden osalta on
merkittävää ja tärkeää.

Tekniikan Museopäivien osanottajat saivat kiertoajelun yhteydessä tutustua mm. Helsingin kaupunginmuseon dokumentointikohteisiin. Tässä tutustutaan Helsingin kaupungin kaasulaitoksen kaasusäiliöön.

Valtionhallinnon tuki niukkaa

Museovirasto, joka tavallaan tämän kysymyksen yhteydessä on keskeisessä vastuussa, on suhteellisen myöhään ymmärtänyt kokonaisvastuunsa tässä asiassa. En kuitenkaan haluaisi sanoa, etteikö jotakin jo olisi voitu tehdä myöskin teollisen kulttuurimme muistomerkkien suhteen. Erityisen mielenkiintoista on, että Suomi, joka ennen muuta tunnetaan puuteollisuuden tai puuta raaka-aineena käyttävän teollisuuden maana, kuitenkin todellisuudessa historiallisesti on rautateollisuusmaa. Vanhin teollinen menneisyytemme perustuu nimenomaan rautaan ja rautateollisuuteen, ja rautaruukkimme 1600- ja 1700-luvuilla ovat jo verrattain var-

hain tulleet monipuolisen huomion kohteiksi. Siitäkin huolimatta, että vanhojen rautaruukkiemme merkitys ja arvo kulttuurimuistomerkkeinä ja kulttuurihistoriamme kannalta kokonaisuudessaan ja elinkeinoelämämme kannalta yleensä on tunnustettu, on ollut vaikea saada valtionhallintoa, varsinkin sen budjettihallintoa, riittävästi ymmärtämään niitä tehtäviä, joita meillä — muun muassa juuri museovirastossa — on tällä alueella.

Vain Fagervikin pajojen restaurointi, joka viimeisinä kolmena vuonna on ollut käynnissä, on oikeastaan ainoa esimerkki suorasta valtionhallinnon tuesta tämän tyyppisten kulttuurimuistomerkkien hoidossa maassamme. Mielenkiintoinen esimerkki

tietysti on myöskin Pohjan kunnan aktiivisuudella aikaansaatu yritys pyrkiä hoitamaan tai pitämään yllä kahden vanhan rautaruukin, Billnäsinsin ja Fiskarsin, ympäristöä sillä tavoin, että niitä voidaan sekä kunnostaa että edelleen käyttää. Billnäsinsin ja Fiskarsin ruukkien tapaus on aivan erityisen mielenkiintoinen koska siinä yhteydessä meillä tehtiin hallitustasolla ensimmäisen kerran päätös, jonka perusteella samaa lainatukea, jota periaatteessa tähän asti on voitu myöntää vain asuntotuotantoon, voidaan nyt antaa myös teollisessa kytössä olleiden rakennusten peruskorjaukseen. Tämä on seikka, joka ehkä on jäänyt vähemmälle huomiolle, kuin mitä kysymys oikeastaan olisi ansainnut.